

СОЦІОЛОГІЯ

УДК 2-674

© Василь Балух
(Чернівці)

МІЖКОНФЕСІЙНІ КОНФЛІКТИ: ПРИЧИНИ, ТИПОЛОГІЯ І ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ

Стаття присвячена дослідженню суті, причин і типів міжконфесійних конфліктів, з'ясуванню суб'єктів протистояння у конфліктах на міжконфесійному ґрунті, обґрунтуванню причин конфліктності у релігійному середовищі України та специфіці конфесійного протистояння в українському соціумі, осмисленню ролі поліконфесійності українського суспільства, висвітленню шляхів подолання або мінімізації конфліктів у поліконфесійному середовищі. Для обґрунтування і підтвердження висновків використані дані соціологічних опитувань в Україні.

Ключові слова: міжконфесійний конфлікт, ідентичність, релігія, релігійна мережа, міжконфесійний діалог, міжконфесійне примирення, Церква, конфесії, релігійних фанатизм, державно-церковні відносини.

Проблема міжконфесійних конфліктів, поряд із міжнаціональними, упродовж багатьох останніх десятиліть залишається однією з найбільш **актуальних**. Причинами цього є те, що такі конфлікти досить важко вирішуються та відносяться до найбільш поширених джерел політичної нестабільності. Вся складність проблеми полягає в тому, що саме в таких конфліктах на перший план виходить один із видів групових потреб – потреба в ідентичності, тобто у збереженні єдності та цілісності групи залежно від конфесійної приналежності.

Для сучасного світу характерні тенденції глобалізації, мультикультурного і поліконфесійного співіснування різних спільнот в одних і тих самих країнах чи цивілізаційних регіонах, чому сприяють інтенсивні, але доволі неоднозначні за своїми соціальними наслідками міграційні процеси. Ж.-П. Віллем з цього приводу відзначав, що «важливою рисою європейської культури є зустріч, діалог між вірою та розумом, релігією та секулярним світом, духовним і світським життям. Саме в діалозі культур і сформувалася Європа, і цей діалог об'єднує різноманітні спадщини: грецьку думку, римське право, юдаїзм, різні християнські традиції (римську, східні, англіканську, протестантську), іслам, Відродження, Реформацію, Просвітництво та Французьку революцію, наукову думку, гуманізм ...» [5, с. 46]. Проте взаємодія носіїв альтернативних світоглядних парадигм, різних релігійних цінностей не завжди виявляється гармонійною і конструктивною. Тому й виникають релігійні і міжконфесійні конфлікти.

Метою нашої розвідки стане аналіз причин міжконфесійних конфліктів, спроба здійснити їх типологізацію та визначити шляхи подолання, а **завдання** полягають у:

- визначенні суті міжконфесійних конфліктів;
- характеристиці типів конфліктів у поліконфесійному середовищі;
- з'ясуванні суб'єктів протистояння в конфліктах на конфесійному ґрунті;
- обґрунтуванні причин конфліктності у релігійному середовищі України;
- визначенні специфіки конфесійного протистояння в Україні;
- осмисленню ролі поліконфесійності в українському соціумі;
- висвітленні шляхів подолання або мінімізації конфліктів у поліконфесійному суспільстві.

Ступінь наукової розробки. Проблеми міжконфесійних конфліктів були предметом дослідницьких пошуків А. Арістової [1], М. Бабія [2-3], В. Бондаренка [4], Л. Вдовиченко [6], О. Горкуші [7], А. Кобеляка [9], В. Орлянського [11], О. Турія [13] та інших українських учених.

Виклад матеріалу. Упродовж всієї історії людської цивілізації релігія залишалася найважливішою складовою суспільного життя. В сучасному світі існують безліч релігій і

релігійних вірувань. А пошуки духовних орієнтирів і моральної підтримки у мінливому світі призводять до зростання ролі релігійного чинника. Пояснюється це тим, що релігія – найважливіший соціальний інститут, який включає в себе систему соціальних норм, цінностей, звичаїв, вірувань, ритуалів, стандартів поведінки тощо. Релігія є органічною частиною суспільного життя і на різних етапах розвитку соціуму характер зв'язків між релігією і суспільством змінюється. Тому, крім регулятивної, інтегруючої та легітимізуючої ролі у суспільстві, релігія може діяти як фактор руйнівний, що несе не інтеграцію і стабільність, а конфлікт. Особливо це стосується поліконфесійних соціальних груп і держав.

Міжконфесійний конфлікт – це протистояння і зіткнення між носіями різних релігійних цінностей (від окремих носіїв-віруючих до цілих конфесій), що обумовлені відмінностями в їхньому світобаченні, уявленнях і ставленні до Бога, різною участю в релігійному житті. Хоча релігійні конфлікти виникають у духовній сфері життя суспільства і торкаються питань віри та духовних цінностей, вони за своїм характером є соціальними, оскільки релігія є духовною основою людського суспільства.

Досить чітко визначення міжконфесійних конфліктів дав відомий український релігієзнавець М. Бабій: «Міжконфесійний конфлікт – ситуація, яка виникає у відносинах між релігійними суб'єктами і характеризується загостренням суперечностей між ними й супроводжується жорстким протистоянням, ворожістю та конфронтацією, а нерідко і фізичним зіткненням» [2, с. 15]. Загалом погоджуючись із таким визначенням, пропонуємо доповнити його словами «з метою захисту власної ідентичності». Бо цілком має рацію львівський дослідник О. Турій, який пише: «Труднощі греко-католиків, латинників і православних України із власною ідентичністю є головним джерелом напруження і конфліктів у міжконфесійних і міжцерковних стосунках: відсутність позитивної відповіді на питання «хто ми?» підштовхує до спроб окреслити й утвердити власну ідентичність через відрізнення себе від інших за формулою «ми – не вони», яка часто звучить ще категоричніше: тільки ми, а не вони» [13].

Міжконфесійні конфлікти носять також і політичний характер, оскільки більшість націй формувалися на основі однієї загальної релігії. Переважна частина сучасних конфліктів європейських і азійських країн виникли через прагнення національно-релігійних меншин цих держав до політичної і релігійної незалежності. Процес корінних соціально-політичних трансформацій сприяє посиленій взаємодії релігії і політики, що проявляється у двох взаємозалежних тенденціях: політизації міжконфесійних, міжцерковних і внутрішньоцерковних відносин та клерикалізації політичної сфери. Політичні і релігійні суб'єкти обопільно зацікавлені у можливостях і ресурсах один одного з метою досягнення своїх цілей та легітимізації свого статусу в суспільстві. А це не лише стає чинником напруженості релігійно-політичних і державно-церковних відносин, а веде до церковних розколів і міжконфесійних конфліктів. Так, згідно опитувань Центру О. Разумкова, на кінець першого десятиліття XXI ст. більше чверті опитаних переконані у політичному підтексті протистоянь на релігійному ґрунті. Дещо менший відсоток тих, хто інтерпретує міжконфесійні конфлікти через призму національного питання (трохи більше 15%) [10]. Тому існує думка, що на сьогоднішній день чисто релігійних конфліктів немає, бо вони за своїм змістом, швидше за все, національно-релігійні або релігійно-політичні.

Такі конфлікти характеризуються певними властивостями чи особливостями. По-перше, всі вони носять ідеологічний характер, хоча тут не має однастайності у поглядах. Частина дослідників вбачає повну тотожність релігії і політики, інші стверджують важливу роль релігії в об'єднанні людей для віддзеркалення зовнішньої загрози або подолання внутрішніх проблем. Треті ж вважають, що релігія і політика взагалі не перетинаються. На нашу думку, вірогідніше за все мають право на існування дві перші гіпотези.

Будь-яка релігія має історичний характер. Тому історичний аспект допомагає правильніше і об'єктивніше розібратися з генезисом міжконфесійних конфліктів, розставити їх у просторі і часі. Бо є конфлікти короткотермінові і дуже тривалі. До останніх відносяться конфлікти між Церквою і державою, між світовими релігіями, що тривають упродовж усього періоду існування цих конфесій в усіх країнах світу. А до конфліктів, що мають конкретну межу, відноситься конфлікт між Православ'ям і Католицизмом, започаткований «великою схизмою» 1054 р.

Крім того, міжконфесійні конфлікти є і багатовимірним психологічним явищем, що потребує фізичних і духовних сил, матеріальних втрат, а, іноді, й жертв. Під час конфліктів спостерігаються різні типи поведінки їх учасників – від агресивної до таких проявів, коли людина схильна уникати конфліктної ситуації. Найнебезпечнішим у такому випадку є релігійний фанатизм, тобто вороже, нетерпиме ставлення до інших віросповідань, думок і дій, що можуть нести загрозу для їх релігії. Фанатизм несе загрозу і для самої релігії, оскільки насадження релігійних вірувань за допомогою насильства дискредитує їх духовну суть.

Багато людей і досі вважають, що кожна «не їхня» релігія є вигадкою, тоді як їхня власна є одкровенням Божим. Звідси виникає не лише нетерпимість до прихильників іншої віри, але й бажання нав'язати їм свої релігійні погляди, на їхню думку, єдино вірні. Такі прагнення отримали назву прозелітизм. У релігійних суспільствах повноцінними їх членами визнаються лише прихильники пануючої релігії, а невірство сприймається як показник повної асоціальності. Представники пануючої релігії вважають себе володарями виняткової істини та істинної моралі. У результаті виникають конфлікти на ґрунті релігійних розбіжностей. Такий партикуляризм проявляється у розподілі релігій на «істинні» і «хибні», «добрі» і «погані», «корисні» і «шкідливі» тощо. А релігійним групам, яким притаманний партикуляризм, властива ворожість щодо інших груп та їхніх вірувань.

Міжконфесійні конфлікти поділяють на макроконфлікти (між народами, націями, державами) і мікроконфлікти (між соціальними та релігійними групами, окремими особами).

Причини міжконфесійних конфліктів досить глибоко коріняться в національному, релігійно-догматичному й історичному контекстах. Аналізуючи їх, часто можна помітити, що ці протистояння зводяться до задоволення інтересів відповідних соціальних груп, які пов'язані з конкретними формами релігійних організацій і відносинами між священнослужителями та мирянами. Проте треба визнати, що вони значною мірою підсилюються соціально-політичними та економічними факторами.

До об'єктивних причин міжрелігійних конфліктів належать ті, які виникли на протистоянні інтересів віруючих різних релігій, взаємовиключаючих формах організації релігійного життя, загостренні протиріч між Церквою і державою. За час існування різних конфесій нагромадилася значна кількість відмінностей, які об'єктивно вступають у протиборство і можуть бути вирішені лише через конфлікт. Це догматичні, обрядові, церковно-організаційні, місіонерські, моральні, політичні та інші відмінності.

Так, внаслідок релігійного ексклюзивізму виник цілий ряд догматичних відмінностей між християнськими конфесіями. Наприклад, православні дотримуються незмінно Нікео-Константинопольського Символу віри, догматів про Божу природу Христа та рівність і єдиносутність Бога Духу Святого з Богом Отцем і Богом Сином. А католики додали до Символу віри твердження про походження Святого Духа не лише від Отця, але й від Сина (*et pater filioque*), прийняли догмати про чистилище, непорочне зачаття і вознесіння Діви Марії, про непогрішність Папи у справах Церкви і віровчення. Не сприймається православними і католиками протестантський догмат про порятунок власною вірою, що усуває Церкву і духовенство як посередника між Богом і людиною.

До церковно-організаційних відмінностей відносяться відмова вважати Папу намісником Христа на землі, оскільки єдиним главою Церкви є сам Господь. Не прийнятною є відмова протестантів від ієрархії священства, де кожний віруючий може самостійно проводити богослужіння. Крім того, православні не визнають світської влади за архієреями і діяльності чернечих орденів, а у протестантів взагалі відсутнє чернецтво.

Серед обрядових відмінностей найважливішим є те, що, окрім католиків, богослужіння проводяться національними мовами. Правда, за винятком РПЦ та її «філіала» в Україні – УПЦ МП, які проводять богослужіння церковнослов'янською мовою.

До політичних факторів конфліктності відноситься те, що православні церкви не претендують на світську владу і не беруть участі самостійно у політичній боротьбі. Хоча значна частина їх, притримуючись візантійського принципу цезаропанізму, всіляко підтримують світську владу і виступають її ідеологом, що часто-густо посилює конфліктогенність у суспільстві.

Православ'я також не вітає насильницькі спроби у місіонерській діяльності залучення у свою віру, а також апелює до вільного людського серця. Католицизм же звертається до покірності і сліпої слухняності.

Отже, детермінанти міжконфесійних і внутрішньоцерковних конфліктів глибоко коріняться в історичному, релігійно-догматичному і національному контекстах. Проте, вони значною мірою посилюються соціально-політичними й економічними проблемами у соціумі. Живляться вони і нерозв'язаними проблемами власності на культові споруди, боротьбою за розподіл сфер впливу або «канонічну територію».

Важливо зважати також на зовнішньополітичний чинник міжконфесійних конфліктів – вплив закордонних релігійних центрів на віруючих, які, використовуючи свої фінансові можливості, ведуть активну місіонерську діяльність, нерідко виходячи за рамки закону і не рахуючись з історичними традиціями, культурою і громадською думкою.

Значну роль у загостренні міжнаціональних конфліктів можуть відігравати засоби масової інформації. Завдяки подачі інформації мас-медіа можуть сприяти розпалюванню міжконфесійних конфліктів.

Залежно від характеру поглядів і цінностей, що стикаються в міжконфесійних конфліктах, вони бувають антагоністичними або неантагоністичними, явними або таємними, зовнішніми або внутрішніми. В.С. Орлянський правильно відзначив суб'єкти цих конфліктів: індивід – індивід; індивід – соціальна група; індивід – суспільство; суспільні інститути – релігійні нетрадиційні організації; конфесія – конфесія; держава – Церква [11, с. 67].

Зрозуміти суть, причини і наслідки, міжконфесійних конфліктів неможливо без урахування регіональної специфіки, оскільки конфесійна ідентичність має яскраво виражений регіональний характер. І нас в першу чергу цікавить специфіка міжконфесійних конфліктів в Україні, яка є поліконфесійною державою, де станом на 1 січня 2016 р. діють 35 709 інституцій релігійних організацій, 98 релігійних течій і напрямів [6]. За останні роки релігійна мережа в Україні значно розширилася (за роки незалежності майже втричі), збільшилася кількість духовних закладів (у 2016 р. їх функціонувало майже 200), монастирів (понад п'ятсот), місій і братств; майже повністю (95%) релігійні організації забезпечені кадрами священнослужителів. Церква в Україні залишається чи не єдиною суспільною інституцією, рівень довіри до якої, у порівнянні з іншими, залишається на досить високому рівні (64%) [6]. Релігійні організації здійснюють сьогодні значну освітньо-виховну, просвітницьку, благодійницьку і волонтерську діяльність, що особливо важливо в умовах війни з російським агресором. Усе це досить позитивно сприймається в українському суспільстві.

Проте, крім позитивних моментів, релігійна ситуація в державі супроводжується і негативними процесами й тенденціями. Однією з найсерйозніших проблем у релігійному житті України є конфліктність в релігійному середовищі, пов'язана з міжконфесійними взаєминами. Основними лініями протистояння і конфліктності у релігійному середовищі країни є такі:

- православно-католицька (між усіма гілками Українського Православ'я, з одного боку, і римо- та греко-католиками – з другого);
- міжправославна (між УПЦ МП, УПЦ КП та УАПЦ);
- внутрішні протиріччя в інших конфесіях, хоча не такі й гострі, як у Православ'ї, але істотно знижуючі потенціал релігійних організацій;
- суперечності між традиційними для України релігіями та неорелігіями тощо.

Незважаючи на цілий клубок міжконфесійних протистоянь, переважна більшість дослідників відзначає терпимість і толерантність у релігійному відношенні української спільноти, що підтверджується соціологічними дослідженнями. За даними Центру Разумкова упродовж 2000 – 2013 рр. відсоток тих, які вважали, що будь-яка релігія має право на існування, залишається незмінним і становив 74-76%. Фактично не змінилася і частка тих, хто вважає істинною релігією лише ту, яку він сповідує (майже кожен десятий, а з числа віруючих – кожен восьмий). Ще 14-15% опитаних переконані, що право на існування мають лише традиційні для України релігії [12, с. 20]. Українцям не властиві такі прояви релігійної нетерпимості як ізолюваність або ксенофобія.

Проте, релігійна толерантність українців сама по собі не гарантує мирних міжконфесійних відносин чи злагодженості дій між ними. Нерідко зустрічаються випадки втручання однієї

релігійної конфесії чи церкви у справі іншої. Особливо це стосується Православ'я. Лише 25% опитаних зі Сходу, 16% з Півдня і 15% із Заходу вірять у добрі стосунки між релігійними організаціями. Від 35 до 50% вважають їх нейтральними, а близько 40% по всіх регіонах – проблемними або конфліктними [10].

Міжконфесійні протистояння і конфлікти зумовлені різними причинами. Проте більшість громадян України не поділяють думку, що такими причинами є релігійні чинники (доведення істинною церквою своєї переваги над іншими). Серед найчастіших причин міжконфесійних конфліктів респонденти називають втручання одних релігійних організацій у діяльність інших (наприклад, критичні висловлювання УПЦ МП щодо інших конфесій і церков та її шовіністична та антидержавницька позиція; намагання УПЦ МП вплинути на масову свідомість і ЗМІ; лобіювання її архієреями власних інтересів в органах влади тощо); нетолерантність і серед віруючих; розкол у Православ'ї та протистояння між УПЦ МП і УПЦ КП; боротьба за культові споруди і майно між православними та католиками; різне тлумачення Біблії віросповіданнями і церквами; недостатня християнська свідомість і необізнаність зі Святим Письмом; відсутність єдиної об'єктивної громадської думки і позиції суспільства щодо міжконфесійних відмінностей; фанатизм віруючих тощо.

За даними Центру Разумкова упродовж 2000 – 2013 рр. найчастіше відзначаються конфлікти, що точаться навколо майна і будівель (32%); породжені владними амбіціями церковних ієрархів (31%). 22% респондентів відзначають політичну складову конфліктів, а 13,8% вважають суть конфліктів у національному питанні. Інші причини вважають лише 1,1%, зате аж 17,3% опитаних затрудняються визначити причини міжконфесійної конфліктності [12, с. 29].

Досить оптимістичними є думки українців щодо розвитку міжконфесійних конфліктів. Більшість респондентів вважає, що кількість їх з року в рік зменшується. Так думають 70 % жителів Сходу і 68% мешканців Заходу країни [10]. Підтверджують такий висновок і відповіді респондентів на питання: чи існує в Україні повна свобода совісті і рівність віросповідань перед законом? У 2013 р. стверджувальну відповідь дали 65,4% опитаних, причому найбільше на Півдні і в Центрі (відповідно – 83,3% та 66%). А 32,9% вважають, що свобода совісті і рівність віросповідань в Україні лише декларуються, а не здійснюються на практиці [12, с. 37].

Позитивна динаміка спостерігається також у поглядах щодо зміни характеру відносин між суб'єктами релігійно-конфесійного життя в Україні. Так, у східних областях 58% респондентів вважають, що такі відносини за роки незалежності України поліпшилася, а 42% розглядають їх як незмінні. У західному регіоні країни ці показники дещо інші – відповідно 37 і 53%. [10].

На нашу думку, така різниця пов'язана зі станом поінформованості суспільства щодо релігійного життя та міжконфесійних протистоянь. На Заході країни населення значно краще обізнане зі станом міжконфесійних відносин: 74% респондентів знають із власної практики про міжконфесійні протистояння, складнощі в релігійному житті, фізичні зіткнення у боротьбі за будівлі і власність, виступи проти влади тощо. А 42% опитаних навіть проінформовані про конкретні випадки безпідставної відмови релігійним організаціям у реєстрації статутів. Зате 95% респондентів Сходу і 89% Півдня навіть не чули про факти такої відмови [10].

Деяка стабілізація міжконфесійних взаємин (за винятком існуючого конфлікту в Українському Православ'ї) повпливала на те, що громадяни України не вважають міжрелігійні конфлікти найбільшими негараздами, якими вони переймаються. Зокрема, українців бентежать зростання цін (86,1% опитаних), безробіття (54,4%), заборгованість по зарплатах і пенсіях (51,7%), зростання злочинності (43,2%), тобто фактори матеріального благополуччя і соціального захисту. І лише 7,2% респондентів схильні вбачати у міжконфесійних конфліктах ключову загрозу для власного існування [10].

За своєю суттю, перебігом подій і наслідкам міжконфесійні конфлікти не схожі один на інший, тому достатньо важко говорити про якісь уніфіковані способи і шляхи їх вирішення, а врегулювання таких протистоянь постає як складне завдання у будь-якому сучасному суспільстві і включає в себе вирішення цілого комплексу питань: вивчення соціально-конфесійного середовища, виявлення і локалізація міжконфесійних конфліктів, вироблення норм і процедури врегулювання конфліктів на законодавчому рівні, досягнення компромісу між конфліктуючим сторонами,

усунення причин для повторних конфліктів, мінімізація негативних наслідків конфліктів, вироблення певних спеціальних технологій для управління міжконфесійними конфліктами.

Проте найважливіше у кожному міжконфесійному конфлікті знайти консенсус або оптимальну платформу осмисленого міжконфесійного діалогу. Відомий японський філософ і гуманіст Дайсаку Ікеда узагальнив передумови такого співробітництва трьома провідними принципами. Перший з них – усім релігіям належить повернутися до того живого духу співчутливості, який несли у світ їхні засновники. Етичний дух релігійності, жива енергетика особистого морального прикладу служителів має домінувати над інституційною буквою [8, с. 61].

Але в українських реаліях часто практикується зовсім протилежний підхід. Чимало морально недосконалих священнослужителів саме для того і вдаються до ескалації ідеї культової винятковості, закритості церковного середовища, суворого поділу на «своїх – чужих», щоб у цій замкненій атмосфері маскувати власну моральну безініціативність і явні прояви етичних зловживань. І, навпаки, чим більш укорінений той чи інший лідер релігійної громади у справжній, непоказній моральності, тим активніше він налаштований на наслідування морального подвигу засновника власної релігії, тим менше в його роботі з вірянами надається значення конфесійному ізоляціонізму та пошуку «зовнішніх ворогів». До останнього типу церковних лідерів можна віднести Предстоятеля УПЦ КП Патріарха Київського і всієї Руси-України Філарета.

Другий принцип співробітництва – активні зусилля з віднаходження схожості і відмінностей різних конфесій. Філософ пише: «При цьому від самого початку потрібно з належною шаную поставитися до розбіжностей і відмінностей у вченнях. На ґрунті визнання відмінності підходів, далі слід зробити ще один крок уперед у напрямку спільних поглядів» [8, с. 62]. Ікеда вважає, що дуже важливим при цьому є бажання шукати таку спільність.

Третім істотним принципом міжконфесійної ціннісної та діяльнісної синергії є усвідомлення лідерами й активістами конфесій спільної мети діалогу. Взаємне толерування і вияви поваги з боку різних традицій дуже важливі, але зовсім не достатні в умовах цивілізаційних загроз і глобалізації. Д. Ікеда відзначає: «Вони повинні максимально використати свій вплив, щоб спрямувати світове співтовариство на активне і невідкладне розв'язання животрепетних глобальних проблем. Спільною метою для всіх релігій цілком можуть стати захист життя, виживання людства і захист Планети» [6, с. 62]. Тільки усвідомлення спільної мети людства забезпечить міжконфесійному діалогові принципово видозмінений формат: від статичного діалогу до динамічної співпраці.

Саме релігійний плюралізм дає можливість конфесіям краще пізнати самих себе, відкриваючи при цьому цінності та істини інших релігій. Підкреслюючи важливу роль міжконфесійного діалогу, О. Горкуша відзначає: «Чи ж не можна використати діалог для кращого порозуміння не лише з іновірними, але й із самим собою, адже ж людина – істота непевна. Її переконання, що вона точно вилучала волю Божу й остаточно визначила істину про нього виглядає принаймні спробою захистити особистісну непевність і прикрити безвір'я. Застосування сучасних методологій для переосмислення власної істини віри не є зрадою останній, а лише підтвердженням своєї віри в її істинність» [7, с. 53].

Важливими умовами стабілізації міжконфесійних конфліктів у світі й Україні повинні стати: забезпечення у суспільстві всієї повноти громадянських прав і свобод, в т.ч. свободи совісті і віросповідань; розбудова ефективної моделі державно-церковних відносин з урахуванням регіональних і національних особливостей; деполітизація релігії; відмова від політико-адміністративного втручання в релігійну сферу; побудова толерантних міжконфесійних відносин; утвердження серед віруючих розуміння недопустимості і пагубності зіткнень на міжконфесійному ґрунті, а у свідомості церковних ієрархів – почуття відповідальності; об'єднання Православ'я в Україні тощо.

Міжконфесійні конфлікти виступають чинниками макросоціальних змін, детермінують як конструктивні, так і деструктивні процеси. Тому лише об'єднання всіх духовних сил суспільства, незалежно від світоглядних орієнтацій, серед яких важливе місце займають релігійні цінності, сприятиме формуванню етноконфесійної культури і міжконфесійної злагоди. Таке міжконфесійне примирення сьогодні є дуже важливе для України, яка знаходиться у стані війни з Росією і відчуває сильний вплив зарубіжних релігійних центрів. Це і Ватикану, який переймається УГЦЦ, і

Москви, що не лише впливає, але й визначає політику УПЦ МП, і релігійно-церковні формування української діаспори.

Для України сьогодні надзвичайно важливим є міжконфесійне примирення, яке дасть змогу подолати негатив у національній свідомості населення, кожному чітко визначити своє ставлення до загальнолюдських і національних цінностей, активно залучати духовенство і вірян до гармонізації міжнаціональних взаємин; знаходження консенсусу в міжконфесійних стосунках і побудови громадянського суспільства в країні. Бо світовий досвід вчить, що духовна злагода є шляхом до миру в державі і суспільстві, а Церква є не лише світоглядно-конфесійним феноменом, а й суспільним, тому її слід розглядати як невід'ємний чинник поступу нації.

Релігія у всіх культурах світу була в центрі соціальних і політичних подій, визначала духовну атмосферу в суспільстві, позначаючись на всіх сферах його життєдіяльності. І досить часто віруючі мали своє, конфесійне розуміння Бога, Святого Письма чи ролі Церкви, вважаючи його правильним або єдино правильним. Проте неприпустимо, щоб наші переконання насаджувалися комусь силою, не рахуючись з тим, що інші теж можуть мати свої погляди і переконання, не менш важливі, ніж наші.

Висновки і перспективи дослідження проблеми. Узагальнюючи викладений матеріал, констатуємо, що релігійне середовище завжди носить конфліктогенний характер, а міжконфесійні конфлікти є універсальним видом суспільних конфліктів і постають специфічною формою вияву альтернативних геополітичних, етнопатристичних, економічних інтересів і прагнень різних суспільних груп, які прагнуть захистити свою власну ідентичність.

Міжконфесійні конфлікти виступають детермінантами макросоціальних змін, спричиняють конструктивні і деструктивні процеси, відіграють системотворчу роль у закріпленні конфігурації релігійної мережі. А трансформаційні процеси у світі приводять до посилення взаємодії релігії і політики, що спричиняє політизацію релігії та клерикалізацію політичної сфери.

Неможливість остаточного подолання міжконфесійних конфліктів вимагає розробки особливих методів і способів їх мінімізації та розбудови толерантних взаємин між конфесіями. З цією метою необхідно проводити постійну діагностику осередків соціальної напруги, локалізацію наявних конфліктів, запобігати їх загостренню й ескалації, постійно проводити міжконфесійний діалог для досягнення компромісу, усунення підстав для їх поновлення тощо.

Результати останніх соціологічних опитувань засвідчують досить високу толерантність українського суспільства, поступове зменшення конфліктів на міжконфесійному ґрунті, переважання політичної складової і часто особистих амбіцій церковних ієрархів як джерела міжконфесійних протистоянь, недостатню проінформованість громадськості щодо причин і суті таких конфліктів тощо.

З метою толерантизації міжконфесійних взаємин потрібні зусилля всієї громадськості, і в першу чергу науковців по комплексному дослідженню ключових проблем, процесів і тенденцій у сфері конфесійної взаємодії.

Література

1. Арістова А. В. Релігійні конфлікти в перехідних європейських суспільствах: природа, динаміка, вплив на релігійно-суспільні процеси / А. В. Арістова: Авт. дис. на здобуття наук. ст. д. філос. н., – К., 2008. – 42 с.
2. Бабій М. Міжконфесійні відносини: теоретичний і практичний аспекти виміру / М. Бабій // Релігійна свобода. Міжконфесійні відносини в умовах суспільно-політичних трансформацій в Україні. Наук. щорічник: за заг. ред. д. філос. н. А. Колодного і к. філос. н. М. Бабія, – К., 2005. – С. 5-19.
3. Бабій М. Міжконфесійні конфлікти у контексті міжконфесійних ідентичностей / М. Бабій // Релігія і нація в суспільному житті України і світу / За ред. Л. Филипович – К., 2006. – С. 207-218.
4. Бондаренко В. Міжконфесійний конфлікт на Україні: витоки, стан і шляхи подолання / Віктор Бондаренко // Людина і світ. – 1991. – № 1. – С. 2-10.
5. Віллем Ж. – П. Європа та релігії: ставки ХХІ-го століття / Жан-Поль Віллем. Пер. з фр. – К.: Дух і літера, 2006. – 331 с.
6. Владиченко Л. Релігійна мережа України: аналіз динаміки станом на початок 2016 року / Лариса Вдовиченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://cis.u.org.ua/ua/index/expert_thought/analytic/6306
7. Горкуша О. Міжконфесійний богословський діалог в сучасній Україні / О. Горкуша // Міжконфесійні відносини поліконфесійної України. Колективна монографія. – К., 2011. – С. 25-53.

8. Икеда Д. Япония и Украина – разные судьбы, общие надежды. Диалоги / Д. Икеда, М. Згуровский. – К.: Издательский дом «Град», 2011. – 304 с.
9. Кобетяк А. Р. Императиви толератизації міжконфесійних відносин у сучасній Україні / А. Р. Кобетяк. – Автореф. дис. на здоб. наук. ст. к. філос. н. – Житомир, 2015. – 17 с.
10. Міжконфесійні відносини в Україні (на базі соціопитувань) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://old.niss.gov.ua/MONITOR/yuli_2009/21.htm
11. Орлянський В. С. Конфліктологія. Навчальний посібник / В.С. Орлянський. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 160 с.
12. Релігійність українців: рівень, характер, ставлення до окремих аспектів церковно-релігійної ситуації і державно-конфесійних відносин // Центр Разумкова. – Національна безпека і оборона. – 2013. – № 1. – С. 15-40.
13. Турій О. Традиційні Церкви в незалежній Україні: проблеми ідентичності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.yi.lviv.ua/n22text/Turiy.htm

Literatura

1. Aristova A. V. Relihiyni konflikty v perekhidnykh yevropeys'kykh suspil'stvakh: pryroda, dynamika, vplyv na relihiyno-suspil'ni protsesy / A. V. Aristova: Avt. dys. na zdobuttya nauk. st. d. fil. n., – K., 2008. – 42 s.
2. Babiy M. Mizhkonfesiyni vidnosyny: teoretychnyy i praktychnyy aspekty vymiru / M. Babiy // Relihiyna svoboda. Mizhkonfesiyni vidnosyny v umovakh suspil'no-politychnykh transformatsiy v Ukraini. Nauk. shchorichnyk: za zah. red. d. fil. n. A. Kolodnoho i k. fil. n. M. Babiya, – K., 2005. – S. 5-19.
3. Babiy M. Mizhkonfesiyni konflikty u konteksti mizhkonfesiynykh identychnostey / M. Babiy // Relihiya i natsiya v suspil'nomu zhytti Ukrainy i svitu / Za red. L. Fylypovych – K., 2006. – S. 207-218.
4. Bondarenko V. Mizhkonfesiynnyy konflikt na Ukraini: vytoky, stan i shlyakhy podolannya / Viktor Bondarenko // Lyudyna i svit. – 1991. – # 1. – S. 2-10.
5. Villem Zh. – P. Yevropa ta relihiyi: stavky XXI-ho stolittya / Zhan-Pol' Villem. Per. z fr. – K.: Dukh i litera, 2006. – 331 s.
6. Vladychenko L. Relihiyna merezha Ukrainy: analiz dynamiky stanom na pochatok 2016 roku / Larysa Vdovychenko [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: http://cis.org.ua/ua/indeks/expert_thought/analytic/6306
7. Horkusha O. Mizhkonfesiynnyy bohoslavs'kyy dialoh v suchasniy Ukraini / O. Horkusha // Mizhkonfesiyni vidnosyny polikonfesiynoyi Ukrainy. Kolektyvna monohrafiya. – K., 2011. – S. 25-53.
8. Ykeda D. Yaponyya y Ukrayna – raznye sud'by, obshchye nadezhdy. Dyalohy / D. Ykeda, M. Z' hurovskyy. – K.: Yzdatel'skyy dom «Hrad», 2011. – 304 s.
9. Kobetyak A. R. Imperatyvy toleratyvatsiyi mizhkonfesiynykh vidnosyn u suchasni Ukraini / A. R. Kobetyak. – Avtoref. dys. na zdob. nauk. st. k. fil. n. – Zhytomyr, 2015. – 17 s.
10. Mizhkonfesiyni vidnosyny v Ukraini (na bazi sotsopytuvan') [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: http://old.niss.gov.ua/MONITOR/yuli_2009/21.htm
11. Orlyans'kyy V. S. Konfliktolohiya. Navchal'nyy posibnyk / V.S. Orlyans'kyy. – K.: Tsentri uchbovoyi literatury, 2007. – 160 s.
12. Relihiynist' ukraintsiv: riven', kharakter, stavlennya do okremykh aspektiv tserkovno-relihiynoyi sytuatsiyi i derzhavno-konfesiynykh vidnosyn // Tsentri Razumkova. – Natsional'na bezpeka i oborona. – 2013. – # 1. – S. 15-40.
13. Turiy O. Tradytsiyni Tserkvy v nezalezniy Ukraini: problemy identychnosti [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: www.yi.lviv.ua/n22text/Turiy.htm

Vasyl Baluh

The inter-confessional conflicts: the causes, types and ways to overcome

The article is devoted to the investigation of essence, reasons and types of inter-confessional conflicts. It clarifies the subjects of confrontation in conflicts on inter-confessional field, the reasoning of causes of conflict in the religious environment in Ukraine and specifics of confessional confrontation in Ukrainian society, understanding of the role of multi-confessional of Ukrainian society, elucidation of ways to overcome or minimization conflicts in a multi-religion environment. The data from sociological opinion polls in Ukraine have been used for reasoning and confirming the conclusions.

It was noted, that the religious environment always has a conflict-triggering character and inter-confessional conflicts are the universal type of social conflicts and challenges as a specific form of expression of alternative geopolitical, ethnic, economic aspirations and interests of different social groups who seek to protect their own identity.

The inter-confessional conflicts are the determinants of macro-social changes that cause constructive and destructive processes. They play a backbone role in perpetuating of the religious network

configuration. The transformation processes in the world lead to reinforce the interaction of religion and politics that entails politicization of religion and clericalization of the political sphere.

The impossibility of the definitive overcoming inter-confessional conflicts requires the development of specific techniques and methods of building minimization and tolerant relations between confessions. It is necessary to conduct the ongoing diagnosis of centers of social tensions, localization of present conflicts and prevent their aggravation (sharpening) and escalation constantly pursue inter-confessional dialogue to reach a compromise, eliminating bases for renewal, etc.

The results of recent sociological opinion polls confirm sufficiently high tolerance of Ukrainian society, the gradual reduction of inter-confessional conflicts on the ground, the predominance of the political component and often personal ambitions of Church leaders as a source (origins) of inter-confessional strife (confrontations), lack of awareness of the public about the causes and essence of such conflicts, etc.

In order to tolerance the inter-confessional relationship require efforts of all the public, and especially the scientists on the complex research of the key issues, processes and trends in the sphere of religious interaction.

Keywords: inter-confessional conflict, identity, religion, religious network, inter-confessional dialogue, inter-confessional reconciliation, Church, denominations, religiosity fanaticism, state-church relations.

Надійшла до редакції 26.05.2016 р.

УДК 316.74:2-67

**© Віталій Докаш
(Чернівці)**

**ПЛЮРАЛІЗМ, ПОЛІКОНФЕСІЙНІСТЬ ТА РОЗВИНУТА РЕЛІГІЙНА МЕРЕЖА –
ФАКТОРИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ МІЖКОНФЕСІЙНИХ КОНФЛІКТІВ
(за результатами соціологічних досліджень)**

У статті заактуалізовано різні фактори виникнення міжконфесійних конфліктів на національному і регіональному рівнях. Визначено специфіку їх проявів у транскордонних регіонах. Доведено, що плюралізм, як законодавчо закріплене право на світоглядні переконання та орієнтації, забезпечує свободу совісті, різні світоглядні орієнтації, що служить пересторогою для виникнення міжконфесійних конфліктів.

Основні матеріали та узагальнюючі положення статті побудовані на таких світоглядних, соціально-правових і віросповідних показниках: релігійність, віра, невір'я, варіант невизнаності, атеїзм та право на свободу совісті. Здійснено комплексний компаративний аналіз цих маркерів у їх структурно-функціональному зрізі щодо кожного конкретного регіону України.

Доведено, що поліконфесійність у багатоманітності її напрямків, течій та релігійно-світоглядних вчень може виступати як засобом конфліктогенності, так і ефективним механізмом профілактики міжконфесійних протиріч.

Обґрунтовано тезу про демократизацію українського суспільства з його широкими свободами як основний фактор динамічного розвитку релігійної мережі, що дозволяє формувати таку релігійну мапу, яка задовільняє духовні потреби всіх суб'єктів релігійстворчого процесу, а отже, запобігає міжконфесійній ворожнечі.

Теоретико-методологічні принципи, на яких побудовано матеріали статті, дозволили здійснити комплексну релігієзнавчо-соціологічну об'єктивізацію ключових факторів, що спричиняють міжконфесійні протиріччя, зіткнення та приводять до ескалації соціально-релігійних конфліктів.

Ключові слова: релігія, Церква, світоглядні переконання, віросповідання, міжконфесійні конфлікти, релігійна мережа, релігійна мапа, свобода совісті, плюралізм, поліконфесійність.